

УДК 658

Головацька С. І.,

svitlana-14-10@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-1671-1718,

Researcher ID: G-2576-2019,

к.е.н., доц., професор кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ІНСТРУМЕНТАРІЙ КОНТРОЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ РОЗРАХУНКІВ ІЗ УЧАСНИКАМИ

Анотація. Однією з головних тенденцій сучасного розвитку національної економіки є трансформація сфери корпоративних відносин суб'єктів господарювання. Розвиток корпоративного управління веде до зміни системи економічних і соціальних відносин на всіх рівнях розвитку економіки, що потребує вдосконалення принципів і організаційно-методичних аспектів управління на всіх рівнях, розробки моделі, що відповідає умовам взаємозв'язків власності та управління підприємства. Корпоративний контроль є складовою системи корпоративного управління, яка призначена для збалансування інтересів учасників корпоративних взаємовідносин у процесі їх участі у діяльності. Мета корпоративного контролю - забезпечення постійної оптимізації доходів власників із забезпеченням довгострокової життєздатності підприємства шляхом ефективного управління, врахування інтересів зацікавлених осіб та протидії ймовірності економічної небезпеки. В статті обґрунтовано значення корпоративного контролю у системі управління суб'єкта господарювання, розкрито його сутність та охарактеризовано ключові ознаки. Виокремлено форми корпоративного контролю та доведено, що внутрішній контроль корпоративних розрахунків із учасниками є важливою його складовою. Структуровано та розглянуто організаційні елементи контролю корпоративних розрахунків із учасниками (у складі мети, завдань та суб'єктів контролю). Сформовано організаційно-методичну модель внутрішнього контролю корпоративних розрахунків із учасниками та досліджено її методичну складову. Запропонована організаційно-методична модель внутрішнього корпоративного контролю розрахунків із учасниками дозволяє визначити перелік необхідних контрольних процедур, а також достовірно розкрити результати контролю з метою підвищення ефективності корпоративного управління підприємствами.

Ключові слова: корпоративне управління, корпоративний контроль, розрахунки з учасниками, організація, методика, модель.

Golovatska S. I.,

svitlana-14-10@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-1671-1718,

Researcher ID: G-2576-2019,

Ph.D., Associate Professor, Professor of the Department of Accounting, Control, Analysis and Taxation, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

TOOLKIT FOR CONTROL PROVIDING OF CORPORATE SETTLEMENTS WITH PARTICIPANTS

Abstract. One of the main trends in the modern development of the national economy is the transformation of the sphere of corporate relations of business entities. The development of corporate management leads to changes in the system of economic and social relations at all levels of economic development, which requires the improvement of principles and organizational&methodological aspects of management at all levels, the development of a model that meets the conditions of the relationship between ownership and management of the enterprise. Corporate control is a component of the corporate management system, which is designed to balance the interests of the participants in corporate relationships in the process of their participation in activities. The purpose of corporate control is to ensure the constant optimization of the owners' incomes, ensuring the long-term viability of the enterprise through effective management, taking into account the interests of interested parties and counteracting the possibility of economic danger. The article substantiates the importance of corporate control in the management system of a business entity, reveals its essence and characterizes key features. Forms of corporate control are singled out and it is proved that internal control of corporate settlements with participants is an important component of it. The organizational elements of control of corporate settlements with participants (as part of the purpose, tasks and subjects of control) are structured and considered. An organizational and methodological model of internal control of corporate settlements with participants was formed and its methodological component was investigated.

Keywords: corporate management, corporate control, settlements with the founders of the business entity (shareholders), organization, methodology, model.

JEL Classification: G39, M14, M41

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-69-09>

Постановка проблеми. Розвиток корпоративного управління веде до зміни системи економічних і соціальних відносин на всіх рівнях розвитку економіки, що потребує вдосконалення принципів і організаційно-методичних аспектів управління на всіх рівнях, розробки моделі, що відповідає умовам взаємозв'язків власності та управління підприємства. Корпоративний контроль є складовою системи корпоративного управління, яка призначена для збалансування інтересів учасників корпоративних взаємовідносин у процесі їх участі у діяльності. Стан економічних і цивільно-правових відносин характеризується сьогодні тим, що дедалі більшої значимості набуває участь як юридичних, так і фізичних осіб в управлінні господарськими товариствами. Корпоративний контроль – це контроль за здійсненням економічної політики та якістю управління корпоративного суб'єкта господарювання з метою оптимізації ресурсів, локалізації недоліків та своєчасного попередження фінансових проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним теоретико-методологічним аспектам корпоративного контролю присвячені дослідження та наукові праці багатьох вітчизняних вчених, серед яких: О. М. Брадул [2], Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська [3], Н. М. Давиденко, С. М. Дячек,

В. М. Жук, В. М. Костюченко, М. Д. Корінько, П. О. Куцик, Я. Д. Крупка, О. І. Пилипенко [6], О. Р. Сватюк, Р. О. Савченко, В. В. Сопко, Л. К. Сук, Ю. Уманців, Л. В. Чижевська. Однак питання організаційно-методичного забезпечення контролю розрахунків із учасниками у системі корпоративного управління з метою підвищення його ефективності потребують проведення додаткових наукових досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування значення корпоративного контролю у системі корпоративного управління та виокремлення й інформаційне наповнення складових організаційно-методичної моделі контролю корпоративних розрахунків із учасниками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з головних тенденцій сучасного розвитку національної економіки є трансформація сфери корпоративних відносин суб'єктів господарювання. Корпоративне управління – це управління організаційно-правовим оформленням бізнесу, оптимізацією організаційних структур, побудова внутрішніх відносин суб'єкта господарювання відповідно до прийнятих цілей [1] (рис. 1).

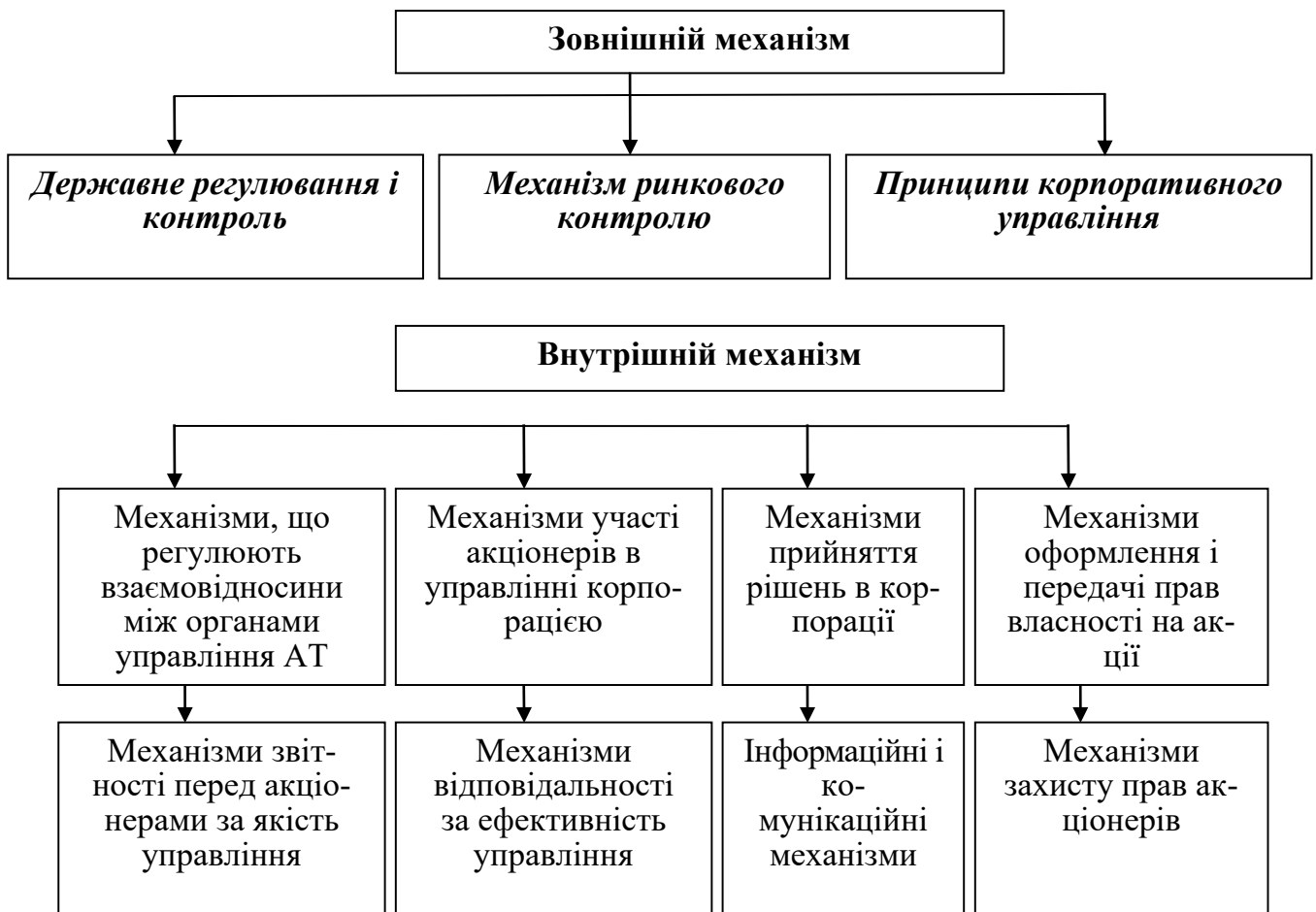

Рис. 1. Механізм управління корпоративними відносинами

У сучасних умовах господарювання актуальною стала проблема взаємозв'язку фінансово-економічної стійкості підприємств та системи корпоративного контролю, яка є важливою складовою системи корпоративного управління. Теоретико-наукові дослідження процесу корпоративного контролю здійснюються в умовах відсутності у

національному законодавстві чіткого визначення зазначеного поняття. Серед вітчизняних учених існує дискусія як щодо змісту визначення поняття, так і щодо самої сутності корпоративного контролю як правової категорії (табл. 1).

Таблиця 1

Сутність корпоративного контролю як економіко-правової категорії*

Автор	Визначення корпоративного контролю
А. Є. Черпак	Управлінська функція власників і зацікавлених у діяльності корпорації осіб, що мають право на отримання інсайдерської інформації про АТ та здійснення коригувального впливу на прийняття управлінських рішень
І. А. Ігнат'єва та О. І. Гарафонова	Одна зі специфічних форм контролю й управлінська функція
О. Н. Костюк	Система механізмів, за допомогою яких власники і стейкхолдери банку контролюють діяльність його менеджменту з метою забезпечення фінансової стійкості і прибутковості банку
І. Г. Кукукіна	Результат розподілу сил, позицій, можливостей і влади серед суб'єктів корпоративних відносин
Д. І. Степанов	Вплив як можливість визначати рішення, що сприймаються корпорацією або окремими її органами, це швидше не нагляд за корпорацією, а економічна влада, яку отримує та чи інша особа по відношенню до конкретного корпоративного формування та/або його органів, при цьому жодної влади в публічно-правовому сенсі не виникає, а економічна влада, про яку йдеться, – це не більше ніж можливість здійснювати вплив на конкретну корпорацію
В. М. Кравчук	Будь-який вплив на рішення юридичної особи
В. С. Щербина	Одна з форм впливу на господарську діяльність корпоративних підприємств
Є. П. Губін	Можливість суб'єктів акціонерних відносин забезпечувати постійний вплив на прийняття стратегічних управлінських рішень
І. В. Лукач	Можливість одного суб'єкта господарювання забезпечувати вирішальний вплив на прийняття рішення підконтрольним суб'єктом, що здійснюється у випадках, передбачених законодавством
Т. Ю. Басова	Можливість впливу на діяльність товариства і опосередковано – на інших його учасників через формування органів управління, прийняття рішень на загальних зборах про реорганізацію, ліквідацію, зміну установчих документів, схвалення угод, виплату дивідендів, розподіл прибутку, визначення напрямів діяльності товариства, блокування прийняття рішень та вчинення інших дій, спрямованих на отримання матеріальних благ, у тому числі тих, які можуть спричинити зміни сутності товариства та (або) його учасників
А. В. Мягкий	Надає визначення поняття корпоративного контролю, складене у форматі переліку можливих способів його здійснення: корпоративний контроль - це можливість впливу на господарську діяльність товариства, що здійснюється способами, передбаченими законодавством та локальними актами товариства, в тому числі на реалізацію права володіння або користування всіма активами чи їх частиною, на формування складу органів товариства, а також учинення правочинів, які надають можливість визначати умови господарської діяльності товариства, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу товариства
В. В. Бурцев	Ототожнює внутрішній та зовнішній корпоративний контроль
О. С. Цепілова	Вважає доцільним розглядати корпоративний контроль окремо від внутрішнього
О. А. Касюк	Внутрішній корпоративний контроль - контроль за здійсненням фінансово-господарської діяльності товариства його структурними підрозділами та органами

* Табл. 1 систематизовано автором [2, 3, 6]

Таким чином, корпоративний контроль – це вплив (позитивний або негативний, кожен із яких класифікується вирішальним, кворумним або ініціюючим), який здійснює чи може здійснювати учасник або група учасників корпоративного суб'єкта господарювання на його господарську діяльність, реалізуючи низку правомочностей, що визначають обсяг корпоративного права учасників брати участь в управлінні підприємством залежно від розміру належної їм корпоративної частки або кількості належних їм корпоративних часток.

Корпоративний контроль є передумовою здійснення корпоративного управління, оскільки саме реалізація правомочностей суб'єктивного корпоративного права брати участь в управлінні підприємства визначає зміст найважливіших внутрішніх регулюючих актів підприємства, склад органів його управління та їх рішень, – тобто формує параметри середовища корпоративного управління.

Мета корпоративного контролю – забезпечення оптимізації доходів власників із забезпеченням довгострокової життєздатності підприємства шляхом ефективного управління, врахування інтересів зацікавлених осіб та протидії ймовірності економічної небезпеки [2].

Вітчизняні вчені виокремлюють наступні форми корпоративного контролю:

- акціонерний контроль – можливість впливу акціонерів (учасників) на прийняття тих або інших рішень органами управління корпоративного підприємства (загальними зборами акціонерів, наглядовою радою та ревізійною комісією);

- управлінський контроль – можливість забезпечення управління господарською діяльністю корпоративного підприємства (за рахунок виконання управлінських функцій органів управління), прийнятність управлінських рішень і структури;

➤ економічний (у т.ч. обліковий і фінансовий) контроль – можливість впливу на рішення менеджменту корпоративного підприємства і забезпечення їх відповідності обраним цілям та інтересам учасників за допомогою економічних, фінансових інструментів;

➤ правовий – контроль за дотриманням чинного законодавства у діях органів управління корпоративного підприємства та при здійсненні корпоративних розрахунків.

Корпоративний контроль у системі управління має наступні ознаки [2, 3, 6]:

1. Корпоративний контроль є самостійним елементом внутрішньогосподарських відносин.

2. Корпоративний контроль здійснюється органами управління одноособово або колегіально.

3. Корпоративний контроль має за мету забезпечення ефективності функціонування підприємства як суб'єкта господарювання з урахуванням особливостей та потреб сучасного ринку.

4. Корпоративний контроль відноситься до внутрішнього локального контролю, який має власні форми, методи та процедури.

5. Корпоративний контроль потребує розробки внутрішнього Кодексу корпоративної етики з метою підвищення якості управління підприємством.

Внутрішній контроль – це система спостереження за ефективністю, доцільністю та законністю здійснюваних операцій з метою збереження грошових потоків та матеріальних цінностей, а також це складова ринкового механізму та одна з основних функцій управління підприємством [4].

Внутрішній корпоративний контроль – це сукупність процедур, що забезпечують дотримання корпоративним підприємством положень внутрішніх і зовнішніх нормативних актів при здійсненні господарських операцій та достовірність і повноту інформації [2].

У сучасних умовах внутрішній корпоративний контроль здійснюється власником безпосередньо або опосередковано залежно від управлінської системи корпоративного регулювання: інсайдерської або аутсайдерської. Якщо інсайдерська модель передбачає концентрацію власності у руках кількох осіб, що володіють значною частиною корпоративного майна, то корпоративний контроль має прямий вплив на менеджмент. При формуванні аутсайдерської моделі та розпорошеності корпоративної власності виконання функцій контролю над менеджментом ускладнено [3].

Згідно з п. 1.8 Податкового кодексу України (ПКУ) корпоративні права – це право власності на статутний фонд (капітал) юридичної особи або його частку (пай), включаючи права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства, незалежно від того, чи створена така юридична особа у формі господарського товариства, підприємства, базового на власності однієї юридичної або фізичної особи, або в інших організаційно-правових формах. Специфіка корпоративного права виявляється в тому, що воно складається з низки прав: права власності на частку у статутному капіталі; це право на отримання частини прибутку; це право на одержання дивідендів. Отже, корпоративні розрахунки з учасниками товариства є однією з важливих складових як у системі корпоративного управління, так і корпоративного контролю [7].

Майнове зобов'язання з виплати дивідендів у суб'єкта господарювання виникає з моменту прийняття рішення про нарахування та виплату дивідендів (розподіл прибутку) уповноваженим органом підприємства або його учасниками. Право на отримання активів у разі ліквідації господарської одиниці виникає у наступних випадках: а) ухвалення рішення про ліквідацію товариства; б) дотримання встановленої законом процедури ліквідації; в) погашення господарською організацією заборгованості перед усіма кредиторами; г) наявність після розрахунків із кредиторами коштів або майна, які підлягатимуть розподілу між власниками корпоративних прав.

Здійснення внутрішнього корпоративного контролю в частині розрахунків із учасниками необхідно здійснювати, ґрунтуючись на концептуальній

моделі, яка враховує мету, суб'єкти, об'єкти, завдання, джерела інформації, організацію і методику та результати контролю.

Суб'єктом корпоративного контролю є виключно суб'єкти корпоративних прав (загальні збори учасників, спостережна рада, виконавчі органи управління (одноосібні або колегіальні), посадові особи, компетенції та функції яких визначені учасниками підприємства відповідно до корпоративних процедур.

Внутрішній контроль корпоративних розрахунків із учасниками необхідно здійснювати у певній послідовності, яку представлено організаційною, методичною та результативною стадіями.

Організаційна стадія передбачає визначення: мети – оцінки правильності, достовірності відображення корпоративних прав у системі бухгалтерського обліку; суб'єктів – служб внутрішнього контролю; завдань – перевірки первинного обліку, відображення на рахунках бухгалтерського обліку та у звітності.

Методична стадія передбачає визначення: об'єктів контролю – обліково-аналітичної системи та звітності підприємства з обліку корпоративних прав і розрахунків із учасниками; джерел інформації та прийомів контролю, необхідних для його здійснення.

Методична стадія внутрішнього контролю корпоративних прав і розрахунків із учасниками полягає у: з'ясуванні правильності оформлення первинних документів, облікового відображення корпоративних прав учасника товариства та фінансової звітності; виявленні зловживань і порушень корпоративних прав, їх аналізі; встановлення винних осіб здійснюється на результативній стадії внутрішнього контролю [2].

З метою побудови системи внутрішнього контролю корпоративних розрахунків із учасниками товариства запропоновано елементи цієї системи та її організаційно-методичну модель (рис. 2).

Об'єктами контролю корпоративних розрахунків із учасниками підприємства є:

1. Перевірка юридичних підстав здійснення розрахунків із учасниками:

- відповідність установчим документам підприємства;

- законність та доцільність здійснення господарської операції відповідно до чинних нормативних документів;

- наявність відповідних дозволів на виконання окремих операцій набуття або позбавлення корпоративних прав;

- порядок укладення та дотримання умов договорів (контрактів) із набуття або позбавлення корпоративних прав;

- збільшення або зменшення статутного капіталу підприємства.

2. Перевірка своєчасності та правильності розрахунків із набуття або позбавлення корпоративних прав.

3. Визначення рівня договірних цін щодо набуття або позбавлення корпоративних прав.

4. Правильність нарахування дивідендів учасникам.

5. Правильність визначення належної учасникам вартості майна при ліквідації підприємства.

6. Своєчасність та повнота розрахунків із учасниками.

7. Достовірність документального оформлення розрахунків із учасниками.

8. Правильність відображення розрахунків із учасниками у системі бухгалтерських рахунків.

9. Правильність оподаткування розрахунків із учасниками відповідно до Податкового кодексу України.

10. Достовірність фінансової, податкової, корпоративної та внутрішньої звітності щодо зобов'язань підприємства за розрахунками з учасниками.

Джерела контролю корпоративних розрахунків підприємства можна класифікувати наступним чином: законодавчо-нормативні документи, які регламентують господарську діяльність підприємства; законодавчо-нормативні документи, які регламентують корпоративні відносини в Україні; законодавчо-нормативні документи, які регламентують оподаткування господарської діяльності підприємства; законодавчо-нормативні документи, які регламентують організацію і ведення бухгалтерського обліку розрахунків із учасниками та порядок здійснення їх контролю; установчі та дозвольні документи підприємства; угоди, договори та інші документи, що є підставою здійснення розрахунків із учасниками; первинні і зведені документи; облікові реєстри; фінансова звітність; податкова звітність; корпоративна звітність, внутрішня звітність.

Рис. 2. Організаційно-методична модель контролю корпоративних розрахунків із учасниками

Для забезпечення достовірності облікової інформації щодо розрахунків із власниками корпоративних прав слід дотримуватися таких положень [2, 6]:

– у змісті установчих документів товариства повинен бути передбачений розділ, що визначає порядок і терміни розрахунків із власником корпоративних прав, який вибуває;

– для виходу власника корпоративних прав із товариства не вимагається згода інших власників корпоративних прав чи прийняття відповідного рішення зборами власників корпоративних прав товариства.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Таким чином, велика роль і соціально-економічна значущість корпоративного сектора в структурі економіки актуалізує

проблему вдосконалення системи корпоративного контролю, що дає змогу забезпечити ефективне управління. Запропонована організаційно-методична модель внутрішнього корпоративного контролю розрахунків із учасниками дозволяє визначити перелік необхідних контрольних процедур, а також достовірно розкрити результати контролю з метою підвищення ефективності корпоративного управління підприємствами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ареф'єва О. В., Васюткіна Н. В. Корпоративне управління: еволюція, становлення, розвиток. К. : Ліра-К, 2013. 180 с.
2. Брадул О. М., Шепелюк В. А. Бінарність при відображенні корпоративних прав в обліку.

Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2016. Вип. 15. С. 115-117.

3. Виговська Н. Г., Дячек С. М. Корпоративний контроль у фінансовій архітектурі суб'єкта господарювання / *Електронне фахове видання "Ефективна економіка"*. URL: <http://www.kntu.kr.ua/doc/zb>.

4. Головацька С., Сашко О. Обліково-методичний інструментарій контролінгу : монографія. Львів : Видавництво ЛТЕУ, 2017. 360 с.

5. Корпоративне управління в Україні: процеси формування та розвитку : монографія / за наук. ред. Н. А. Хрущ. К. : Кафедра, 2012. 299 с.

6. Пилипенко О. І. Корпоративні права в системі бухгалтерського обліку : монографія. Житомир : ФОР Кузьмін Д.Л., 2010. 612 с.

7. Податковий кодекс України. URL: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.

8. Шапошников К. С. Корпоративні права держави: особливості реалізації та управління. URL: <http://www.kntu.kr.ua/doc/zb>.

REFERENCES

1. Aref'ieva, O. V. and Vasiutkina, N. V. (2013), *Korporatyvne upravlinnia: evoliutsiia, stanovlennia, rozvytok*, Lira-K, K., 180 s.

2. Bradul, O. M. and Shepeliuk, V. A. (2016), *Binarnist' pry vidobrazhenni korporatyvnykh prav v obliku*, *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, vyp. 15, s. 115-117.

3. Vyhovs'ka, N. H. and Diachek, S. M. *Korporatyvnyj kontrol' u finansovij arkhitekturi sub'iekta hospodariuvannia* / *Elektronne fakhove vydannia "Efektyvna ekonomika"*, available at: <http://www.kntu.kr.ua/doc/zb>.

4. Holovats'ka S. and Sashko O. (2017), *Oblikovo-metodychnyj instrumentarij kontrolinhu* : monohrafiia, Vydavnytstvo LTEU, L'viv, 360 s.

5. *Korporatyvne upravlinnia v Ukraini: protsesy formuvannia ta rozvytku* : monohrafiia / za nauk. red. N. A. Khrusch (2012), Kafedra, K., 299 s.

6. Pylypenko, O. I. (2010), *Korporatyvni prava v systemi bukhhalters'koho obliku* : monohrafiia, FOP Kuz'min D.L., Zhytomyr, 612 s.

7. *Podatkovij kodeks Ukrainy*, available at: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.

8. Shaposhnykov, K. S. *Korporatyvni prava derzhavy: osoblyvosti realizatsii ta upravlinnia*, available at: <http://www.kntu.kr.ua/doc/zb>.

Стаття надійшла до редакції 24 жовтня 2022 року